

Narratieve wegen tot herstel

Biografisch interviewen van jongeren met deviant of delinquent gedrag

Sabine Vermeire *

Composing a life involves a continual re-imaging of the future and reinterpretation of the past to give meaning to the present.

(Bateson, 1989, p. 29-30)

Jongeren met delinquent of deviant gedrag (drugs, geweld, loverboy circuits, schoolweigering...) keren na een verblijf in een voorziening, jeugdgevangenis of na een onthemingsproject¹ terug in de maatschappij. Hun goede voornemens, de verschillende ervaringen en nieuwe ideeën uit deze periode dreigen echter snel te verdwijnen. Eenmaal terug in hun oude buurt, in contact met vroegere vrienden of gezin belanden ze al gauw in dezelfde moeilijkheden.

Tijdens een biografisch interview met deze adolescenten proberen we de verschillende periodes in hun leven te verbinden. Tegelijk her-verbinden we hen met belangrijke perso-

1 Onthemingsprojecten: jongeren worden voor een aantal maanden uit hun vertrouwde omgeving weggehaald. Oikoten VZW spreekt van een vrijplaats, beperkt in tijd en ruimte, waar de jongere zelf tot nieuwe authentieke ontmoetingen kan komen. Sommige jongeren ondernemen met een begeleider een staptocht naar bijvoorbeeld Santiago de Compostella. Anderen kiezen voor een werkproject in Frankrijk, Slovenië, ...

nen, waarden en parcours. Hun inspanningen, betrokkenheden en antwoorden worden vastgelegd met brieven en een filmopname. Ouders, familieleden, vrienden of hulpverleners zijn rechtstreeks of onrechtstreeks getuigen van dit gelaagd, reflecterend proces. Op die manier weven we een meer coherent levensverhaal, zowel voor de jongere zelf als voor andere betrokkenen.²

Intro

Sarah is 15 jaar. Na de scheiding van haar ouders op haar zesjarige leeftijd, woont ze een paar jaar bij haar moeder, stiefvader en tien broers en zussen. Er was veel geweld en grensoverschrijdend gedrag binnen de familie. Toen ze negen jaar was werden alle kinderen door de jeugdrechtbank in verschillende jeugdinstellingen geplaatst. Sarah liep weg uit meerdere voorzieningen en kwam steeds meer in moeilijkheden. Ze belandde in een kraakpand, begon drugs te gebruiken, dealde en verzeilde in prostitutie. Na een verblijf in de jeugdgevangenis koos ze voor een onthemingsproject. Ze stapte drie maanden samen met een begeleidster door Engeland.

Femke (16 jaar) verbleef verschillende maanden in de jeugdgevangenis. Als kind maakte ze geweld tussen haar ouders mee, maar ook geweld tussen haar en haar moeder kwam na de echtscheiding van haar ouders steeds frequenter voor. Ze raakte op de dool, spijbelde op school en belandde in drugscircuits. Verschillende vormen van hulpverlening werden ingezet, zonder veel succes. De moeilijkheden thuis bleven bestaan en het gedrag van Femke ontspoorde. Toen ze opnieuw in de gesloten jeugdinstelling belandde, kreeg ze de mogelijkheid om samen met een begeleidster een staptocht te ondernemen vanuit België naar Santiago de Compostella (Spanje).

2 Ik wil graag het team en jongeren van Oikoten VZW bedanken voor hun inspirerend mee zoeken en verfijnen van deze methodiek. Ook een aantal jongeren van Wingerdbloei VZW droegen hun steentje bij.

Jongeren zoals Sarah en Femke, met een beladen geschiedenis en een leven gevuld met grensoverschrijdend gedrag en geweld, komen na een periode in de jeugdgevangenis of na een werk- of onthemingsproject terug in de maatschappij. Eenmaal terug in hun vertrouwde omgeving lijken alle goede voornemens en bedachte plannen snel te verdwijnen. Met de vroegere vrienden of familie doen zich opnieuw allerlei incidenten voor en ze raken weer in moeilijkheden.

Samen met deze jongeren praten over ingrijpende levensgebeurtenissen en de moeilijkheden waar ze mee geconfronteerd worden is niet eenvoudig. Ze ruiken psychologen- of therapeutenbloed van mijlenver. Aangezien ze verbleven in pleeggezinnen, jeugdinstellingen, observatie- en behandelcentra of psychiatrie-units zijn ze gewoon de ‘verplichte’ praatjes te maken met allerlei hulpverleners. Tijdens een gesprek praten ze amper of kiezen ze ervoor sociaal wenselijk te antwoorden. Praten over zichzelf of over de problemen roept weerstand of aversie op.

Doorheen de jaren werd hun situatie, hun familie of zichzelf al meermaals onder de loep genomen en geanalyseerd. Pogingen tot spreken over hun verleden of toekomst leiden dan tot schouders ophalen of weigering van hun zijde. ‘Ik weet het niet...’ is een antwoord dat als mantra opduikt.

Moedeloosheid of machteloosheid slaan toe, zowel bij de jongere als bij de hulpverlener. Heropvoedingprogramma’s, individuele therapie, familie- of groepstherapie, opnames, straffen, bemiddeling en andere pogingen om hun leven op een ander spoor te krijgen, verhinderen geen van alle dat ze opnieuw in ‘oude’ moeilijkheden tuimelen. Ondanks de vele inspanningen van iedereen lijkt niets te beklijven. De soms kleine veranderingen vervliegen en verdwijnen in de maalstroom. Jongere en hulpverlener lopen vast.

Wanneer we toch een gespreksopening willen creëren, is het belangrijk dat we deze jongeren niet opnieuw analyseren, pathologiseren of ‘fout’ verklaren en dat we de maatschappelijke druk weerstaan die op het heropvoeden en responsabiliseren ligt. Dit betekent dat we ons moeten bevrijden van klemzettende verhalen en lineair-causale verklaringen en dat we geen pogingen moeten ondernemen om de jongeren tot bepaalde inzichten te brengen. Overtuigen, bediscussiëren, onderzoeken, beoordelen en veroordelen zijn uit den boze. De focus mag niet liggen op hun individuele psychologie of hun relaties.

In het werken met jonge ouders benadrukt Jenkins (2005, 2009) het belang van interventies die misbruik en geweld niet reproduceren. In hulpverleningscontexten worden sommige verhalen van deze jongeren niet beluisterd, laat staan gehoord. Er is vaak desinteresse voor de geschiedenis van jonge ouders. We hebben schrik dat deze verhalen door hen als excuus gebruikt worden bij volgend agressief of delinquent gedrag. Door bepaalde verhalen links te laten liggen, worden bepaalde kansen niet benut. Daarbij worden de mogelijkheden van jongeren om zich ethisch te gedragen onderschat, evenals hun kracht om ethische keuzes te maken en ernaar te handelen (Decraemer, Van den Berge & Vermeire, 2008; Jenkins, 2009).

We stellen ons de vraag: 'Hoe kunnen we in deze omstandigheden toch een context creëren waarin we kunnen spreken over de gedachtes, goede intenties, de verschillende ervaringen en nieuwe ideeën die deze jongeren hadden tijdens de periode in de jeugdgevangenis en tijdens het onthetingsproject?'. Kunnen we horen wat voor deze jongere belangrijk is, zodat ook hij of zij kan (her)ontdekken wat voor hem of haar belangrijk is en dit zonder te tuimelen in allerlei duivelse spiralen (Boekhorst, 2003; Vermeire, 2007)? Tegelijkertijd zoeken we naar wegen om hun levensparcours te erkennen en om hun mogelijkheden en steunfiguren terug te vinden en vast te houden.

Een verhaal dat coherentie promoot

De jongeren hebben meestal gestolde verhalen met weinig nuances en eenduidige verklaringen. Veel gebeurtenissen lijken losstaande en onverbonden ervaringen. Carter en Mc Goldrick (2004) wijzen erop dat jongeren en familieleden tijdens ingrijpende momenten of na ingrijpende periodes mogelijk bevroren zitten in de tijd. Sommigen leven enkel op het moment zelf, zonder enig gevoel van connectie met het verleden of met de toekomst. Anderen raken zo gepreoccupeerd door het verleden of zo gefocust op toekomstige doelen dat ze niet in staat zijn in het hier en nu te leven. Ze proberen te ontsnappen aan het verleden door zich los te maken van pijnlijke relaties of van bepaalde aspecten van hun geschiedenis. In sommige gevallen maken ze reactieve, oppositionele keuzes (Walsh, 2006).

Antonovsky (1987), een medisch socioloog, concentreerde zijn onderzoek rond de vraag ‘Wat creëert gezondheid?’³. Stress en ziekte beschouwde hij als natuurlijke aspecten van het leven. Hij verliet de zoektocht naar ziekte-oorzaken in een pathologiebenadering. In antwoord op zijn vraag vond hij naast een aantal algemene steunbronnen zoals intelligentie, coping, sociale ondersteuning en verbinding, culturele stabiliteit, materiële voorzieningen, ... een belangrijke steunbron namelijk ‘*a sense of coherence*’.

Een gevoel van coherentie is een globale oriëntering in het leven waarbij iemand een sterk vertrouwen heeft dat wat hem of haar in het leven overkomt begrijpbaar, hanteerbaar en betekenisvol is (Antonovsky, 1987). Het is een wijze van naar het leven kijken en de mogelijkheid om succesvol het oneindig aantal levens-stressoren te hanteren. Dit gevoel van coherentie levert een significante bijdrage aan gezondheid, mentaal welbevinden en levenskwaliteit en zou van grotere impact zijn dan individuele kenmerken (Eriksson & Lindstrom, 2007; Stern & Doolan, 1999; Walsh, 2006).

Wat volgt is het begin van een brief aan Femke, geschreven na een biografisch interview in aanwezigheid van verschillende getuigen. De brief documenteert en consolideert belangrijke aspecten die in het interview aan bod kwamen. De vetgedrukte zinnen vormen een rode draad in haar verhaal en komen later terug in de geselecteerde interviewfragmenten.

Dag Femke,

Vooreerst wil ik je nog eens bedanken om met mij te praten en mij zo deelgenoot te maken van een stukje van je verhaal.

Aan de hand van deze brief wil ik graag terugblikken op ons gesprek en op een rijtje zetten wat je toen vertelde. Misschien is het wel een document dat je wil bijhouden. Ik bezorg ook een kopietje aan ...

3 Antonovsky deed onder andere onderzoek bij vrouwen die de Holocaust en de concentratiekampen overleefden. Met twee derde van deze vrouwen ging het helemaal niet goed, terwijl één derde erin slaagde na deze ingrijpende levensperiode een behoorlijk leven te leiden. Dat het slecht gesteld was met de gezondheid van deze vrouwen beschouwde hij als normaal. Hij raakte geïntregeerd door de vraag: wat maakt dat een deel volgens henzelf erin slaagt een goed leven te leiden?

Bij het begin van ons interview vertelde je dat je graag sport doet! Tennissen, fitnesssen, voetballen, ... waarbij voetballen eruit sprong! (mama vond het voetballen niet goed) Al van in de lagere school wou je met sport bezig zijn.

Het 'bezig zijn' was vooral belangrijk om je gedachten te verzetten of om bepaalde gedachten kwijt te zijn.

Toen ik vroeg welke gedachten je graag kwijt wou, ging het om de ruzies met mama. Het roepen en ook de klappen die vielen. Ook al wou je bezig zijn en je gedachten verzetten, dit lukte vaak niet.

De ruzies verpestten alles! Ze verpestten je leven en je vond het moeilijk dat alles met roepen en slagen gepaard ging. De ruzies zorgden ervoor dat je niet meer meewerkte op school, niet meer oplette in de klas. Huiswerk maken ging nog, maar lessen leren niet...

Het verpestte niet alleen je schoolcarrière, maar ook je toekomstdroom van decorateur.

De sfeer in je gezin werd steeds slechter. Het ergste was toen mama en papa uit elkaar gingen. In je pogingen om de ruzies te stoppen ben je naar de politie klacht gaan indienen. De jeugdrechtbank kwam tussen en je ging naar een instelling. Je gevecht tegen de ruzies maakte niet dat ze stopten. Integendeel. De drugs verschenen samen met de slechte vrienden...

Je maakte me heel goed duidelijk dat je deze ruzies niet wil in je leven. Je wil een gewoon rustig leven waar je op een kalme manier kunt spreken en je wil graag 'goede relaties'.

Het verhogen van een gevoel van coherentie is volgens Walsh (2006) een belangrijk aspect van veerkracht. Ook Byng-Hall (1995) onderstreept het belang van coherente verhalen. Hij noemt ze veilige verhalen waarbij de persoon begrijpt wat er gebeurde en zich niet langer machteloos of hulpeloos voelt. Dergelijke verhalen zijn ondersteunend in het verdragen van ambivalentie en het kunnen verdragen dat het leven niet steeds goed verliep.

Stern & Doolan (1999) maken onderscheid tussen twee soorten verhalen die mensen over een moeilijk levenspad vertellen. Enerzijds zijn er verhalen van herstel waarbij de ervaringen van verschillende levensgebeurtenissen getransformeerd zijn tot betekenisvolle fenomenen en een plaats krijgen in het leven van de persoon. Anderzijds zijn er chaotische of 'bevroren' verhalen waarbij

ervaringen een reeks losstaande gebeurtenissen blijven. Veel jongeren met moeilijke en ingrijpende levensgeschiedenissen zoals Sarah en Femke vertellen gefragmenteerde, chaotische verhalen met amper een gevoel van controle of invloed. Ze zitten vaak vast rond eenzelfde thema. De woorden komen heel moeizaam. Aanvankelijk beperken de antwoorden op gestelde vragen zich tot: 'Ik weet het niet.', 'Geen idee...' of schouders worden opgehaald.

Een biografisch interview poogt een gevoel van coherentie te verhogen. Het doel wordt dan verhalen van herstel creëren. Tijdens het interviewen reflecteren we met de jongere over de verschillende ervaringen, gebeurtenissen en momenten in hun leven. Verschillende gebeurtenissen raken verbonden en kunnen vanuit verschillende perspectieven bekeken worden (Stern & Doolan, 1999).

Femke wou graag 'op een rustige manier kunnen spreken' en 'goede relaties' hebben. Ik probeer tijdens het interview de momenten op te lichten wanneer ze dit realiseert. Ook de momenten waarop ze worstelt met de ruzies maar erin slaagt ze op de achtergrond te houden worden besproken. Ik illustreer met stukjes uit het interview afgewisseld met een brieffragment hoe deze gebeurtenissen een betekenisvolle rode draad worden in haar levensparcours.

I: Hoe is de tocht uiteindelijk verlopen?

F: Goed!

I: Heel de tijd goed?

F: Ja... Nee... Soms goede momenten... Soms slechte momenten...

...

I: Wat was een piekmoment?

F: Zitten op een klein bankje, een beetje praten en een sigaretje roken, ...

...

Femke,

Je vertelde dat tijdens de tocht het eerst oké ging, dan kwamen moeilijker momenten en het laatste stuk was weer oké! Je vertelde dat als je slecht gezind was, je dit uitwerkte op Sara en de ruzie kwam.

Als het 'ruziemonster' daar opnieuw was, ging je roepen,... In het begin smeeet je je rugzak weg en schreeuwde je 'ik ga niet voort',... maar dat is doorheen de tocht veranderd en je ging steeds maar verder.

Je bleef volhouden! Je liet het ruziemonster niet winnen! Naar de jeugdgevangenis wou je niet terug en bovendien: je was nu toch al onderweg. Tine heeft goed gezien hoe je op je tanden moest bijten. Soms moedigde ze je aan en op andere momenten zei ze: 'Je overdrijft'... Eigenlijk zei ze de juiste dingen...

Als je een mooi vooruitzicht hebt (zoals de Pyreneeën) dan gaat het gemakkelijker!

Je hebt een doel nodig om vooruit te gaan in het leven!

...

I: Had jij voor de tocht nog een doel in je leven?

F: Ooit wou ik terug naar school gaan en sporten... Ik wou eigenlijk nog iets maken van mijn leven.

I: ... Iets maken van je leven? Ik word heel nieuwsgierig! Hoe moet ik me dat voorstellen?

F: Gewoon gelukkig zijn!

I: En wat heb jij nodig om gelukkig te zijn?

F: Een goede familie...

I: Nog iets?

F: Goede vrienden

I: Was dit iets wat je voor de tocht was kwijtgeraakt?

F: Ja, een beetje.

...

Na de tocht wou ik terug bij mijn mama wonen. Ik wou het graag een kans geven... na drie dagen begonnen de ruzies opnieuw... en ging het fout.

I: Je hebt je daar niet door laten ontmoedigen?

F: Nee.

I: Je bent niet onmiddellijk het slechte pad opgegaan?

F: Nee.

I: Ook al wou je het nog een kans geven en ging het niet... Je bent over-eind gebleven? Waar heb je de kracht vandaan gehaald?

F: Van de tocht... Dit heeft me sterker gemaakt... In het begin was het moeilijk... Maar gewoon blijven stappen en je komt wel ergens...
Nu denk ik ook: 'Blijven doordoen, doe je best en je komt wel ergens!'
I: Betekent dit dat je heel veel moed verzamelde tijdens de tocht?
F: Ja.

Op het einde van ons interview vroeg ik je nog naar een koestermoment. 'De aankomst in Compostella!'. We noemden het een topgeluksmoment om in een klein doosje te stoppen en waar je aan kan terugdenken als het moeilijk is!

Een biografisch interview als therapeutische interventie

In plaats van een klassiek hulpverleningsgesprek te plannen nodigen we de jongere uit voor een biografisch interview in aanwezigheid van getuigen die de jongere zelf kan kiezen. Het 'biografisch interview' is een reflectief gesprek over de verschillende processen in iemand zijn leven. Deze processen staan in relatie met hun huidige situatie en hun toekomstige projecten en verwachtingen.

De getuigen worden uitgenodigd om na het beluisteren van het levensverhaal te reflecteren over wat ze hoorden en ook dit wordt gefilmd. Op het einde krijgt de jongere de opnames mee naar huis.

De interviewer heeft noch de opdracht noch het doel om diegene die ze interviewt te helpen of tot bepaalde inzichten te brengen. Je kan meer afstand creëren en nieuwsgieriger zijn. Een attitude die tegelijk een interventie is (Madsen, 1998). Het maakt dat je de jongere op een andere wijze benadert en meer onbevangen het gesprek in gaat. Die ongedwongen nieuwsgierigheid maakt dat de jongere zich anders beluisterd voelt dan in een hulpverleningsgesprek.

De interviewer heeft voorheen geen hulpverleningscontact gehad met de jongere en introduceert zichzelf als een therapeut die biografische interviews doet en mensen hun leven documenteert. De jongere is een geïnterviewde, niet een cliënt, patiënt of delinquent. Op die manier spelen

we met de kaders van therapie en hulpverlening. Je spreekt de jongere veel meer aan als een autonoom persoon, wat in die leeftijdsfase een belangrijke ‘ontwikkelingsopdracht’ is. Ook al engageer je jezelf niet tot een therapeutisch proces, je beoogt wel therapeutische effecten in de meest brede zin van het woord.

Door jongeren uit te nodigen hun verhaal te vertellen worden wij gast in hun leven. Het is een mogelijkheid die hen geboden wordt, geen verplichting.

Femke, we willen je graag uitnodigen om jouw verhaal te vertellen en te documenteren op verschillende manieren. We hebben tijdens het werken met jongeren zoals jij ervaren dat velen onder jullie een zware geschiedenis meedragen. Veel ervaringen zijn versnipperd geraakt en bedolven onder de problemen. Sommige ideeën, visies of dromen zijn verdwenen. We willen graag een hand reiken om deze verschillende aspecten samen te brengen en op zoek te gaan naar sporen voor de toekomst.

Het interview nemen we af op neutraal terrein, op een plaats of in een kamer waar voorheen geen hulpverleningsgesprekken plaatsvonden. Tijdens het interview creëren we een platform vanwaar we samen kunnen reflecteren. De focus ligt op het verzamelen van kennis van de jongere over zijn levensverhaal en dit in zijn woorden en vanuit zijn of haar perspectief. Het documenteren (film en brief) is bedoeld voor de jongere zelf en diegenen met wie hij of zij het wil delen.

Het filmen van het interview creëert een atmosfeer waarin de jongere zich serieus genomen voelt. Er hangt iets in de lucht van ‘dit is een speciaal moment’. De aanwezigheid van getuigen beklemtoont eveneens dit frame. De jongeren worden uitgenodigd om na te denken over wie ze er graag bij hebben als ze hun verhaal doen. Met wie willen ze het delen? Wie zou geïnteresseerd kunnen zijn om hun kijk op de zaak eens te horen? En wie zou daar iets van willen teruggeven zodat het een gezamenlijk gebeuren wordt?

Het belang van welke vragen je stelt

Het interview is niet zomaar een praatje of een gesprek. Vragen stellen werkt als interventie. Dit betekent dat we zorgvuldig moeten afwegen welke vragen we naar voor schuiven.

Bepaalde vragen houden de jongeren in meer of mindere mate bezig. *Hoe kon dit gebeuren? Waarom? Is het mijn schuld? Wat moet ik doen? Wat is de zin van dit alles? ...* Soms vonden ze een antwoord op deze vragen, soms raakten antwoorden verloren of gereduceerd tot eenvoudige ketens, contextloos, ...

We kunnen proberen die vragen te stellen die de jongere zich tijdens zijn levenspad stelde of nog steeds stelt en gebeurtenissen zo te belichten dat ze andere antwoorden genereren.

De jongeren zijn immers meestal na de vele negatieve ervaringen tot een aantal negatieve identiteitsconclusies gekomen. 'Ik ben een stommerik!', 'Mr Trouble is mijn naam.', 'Ik ben niets waard.', 'Dit is het leven dat ik verdien.'

Terwijl met behulp van een biografisch interview en gedeelde documenten 'coherente' verhalen zich stap voor stap opbouwen, ontwikkelt zich ook een gevoel van een 'coherente identiteit'.

Zoeken naar begrijpbare, leefbare samenhangen

Wat gebeurde er met mij en mijn familie? Hoe kon dit gebeuren? Wat is het probleem? En de impact van het probleem? Wiens schuld is het? Wat zijn de oorzaken? Ben ik werkelijk slecht?

Mensen moeten hun leven begrijpen en ze moeten begrepen worden door anderen (Antonovsky, 1987). Begrijpbaar maken betekent geen zoektocht naar historische waarheid, maar een zoeken naar de complexe betekenissen die mensen maken van hun ervaringen in uitwisseling met hun overtuigingen en de context waarbinnen ze leven (Stern en Doolan, 1999). Het gaat over hun betekenisgeving in hun levensomstandigheden.

Invloed oplichten

Hoe heb ik gehandeld? Maakte het enig verschil? Waren mijn inspanningen zinvol? Was ik steunend? Wat was steunend en deed me verder gaan? Wie of wat is belangrijk voor mij?

We proberen het gevoel van betekenis te zijn te stimuleren door na te gaan waar hun inspanningen en betrokkenheden invloed hadden op anderen en waar zij beïnvloed werden door anderen. Door momenten van verandering en het maken van keuzes te expliciteren en benoemen wordt hun impact op gebeurtenissen zichtbaarder.

We trachten hun relationele ervaringen te interpreteren op zo'n wijze dat ze actieve participanten worden in hun eigen levensparcours.

Toekomst en zingeving naar voor halen

Hoe kan ik verder in dit leven ondanks de problemen? Hoe kan mijn leven nog zinvol zijn? Heeft het zin om nog dromen te hebben? Is er nog een toekomst?

Hoe kan ik verbonden blijven met anderen en een plaatsje hebben in de gemeenschap en maatschappij?

We trachten te detecteren welke ideeën, waarden, verwachtingen, ... belangrijk zijn voor hen. Welke dromen zijn nog niet geïnfecteerd door hun levensparcours? Welke waarden bleven intact? Welk soort volwassene wil hij of zij graag worden? In welk soort relaties wil hij of zij zich engageren? ... *They have to find for themselves a small part of a life worth living, related in some way to the themes and values that had been important but so profoundly shaken* (Stern & Doolan, 1999, p. 359). Op deze wijze trachten we het verleden, heden en toekomst van de jongere te her-verbinden.

Wat volgt is een illustratie van fragmenten uit het biografisch interview van Sarah en stukjes brief die ze later toegestuurd kreeg. In het eerste interviewfragment krijg je te zien wie voor haar betekenisvol is en waarom het zo gelopen is.

I: Kan je mij vertellen wie naast je knuffel nog belangrijk was in je leven toen je klein was?

S: ... Mijn papa!

I: Wat was er zo belangrijk aan uw papa?

S: Gewoon simpel! Hij is mijn papa! Ik zag die graag... en nog steeds!

I: Hij staat bovenaan de top?

S: Ja, natuurlijk!... Hij is the big chieft! Mocht hij hier zijn, hij zou naast mij moeten zitten.

I: Dicht bij jou?

...

I: Jouw papa was niet altijd bij jou?

S: Nee, tot ik naar een instelling moest!

I: Hoe oud was je toen?

S: ... Even denken... negen jaar.

I: Wat is er toen gebeurd dat jij naar een instelling moest?

S: De jeugdrechter heeft dit beslist.

I: Waren er dingen thuis gebeurd?

S: Ja!

I: Mag ik daar iets over weten?

S (aarzelend): ... Het feit van mijn zus en mijn stiefpapa...

I: Het feit?... Er is tussen hen iets gebeurd?

S: Ja.

I: Dit moet blijkbaar serieus geweest zijn aangezien iedereen daar van alles ging in doen.

S: Ja.

I: Wie begon zich daar toen allemaal mee te moeien?

S: Eerst de leerlingenbegeleidingsdienst op school, de jeugdrechter, consulent, ..., leerkrachten, ..., de buurt...

I: Bijna iedereen?

S: Ja.

I: Op welke wijze begonnen ze zich te moeien?

S: Op allerlei wijzen. Toen ze het op school te weten kwamen, kreeg ook de jeugdrechter het te horen en hij stopte ons in een instelling.

...

I: Hoe was dat voor jou? Want je was toen pas negen...

S: ... Pijnlijk, zwaar...

In volgend fragment uit de brief aan Sarah worden haar hanteringswegen en belangrijke drijfveren opgelicht:

Sarah, ik was onder de indruk van jouw 'trucs' om het gemis van mama en papa te minderen en jouw pogingen om meer naar huis te kunnen. Het 'ziek' zijn of vooral doen alsof was daar een mooi voorbeeld van en zorgde dat je toch naar mama kon!

Het 'daar' niet willen zijn en bij de mensen willen zijn die je graag hebt, zorgden ervoor dat je steeds ging lopen uit de instellingen. Ook daar had je een heel arsenaal aan 'trucs' om mensen om de tuin te leiden en te bekomen wat je wou bekomen. Je vertelde hoe je alles op voorhand inpakte en in de kast beneden stopte, valse telefoonnummers opschreef, ...

Ik merkte op dat je wel slim moet zijn om alles zo aan te pakken op jouw leeftijd! Je beaamde dit! Ik probeerde te inventariseren wat jou dreef om telkens weer weg te lopen:

Je wou op eigen benen staan. Vrijheid was cruciaal. Je vindt het vreselijk als mensen je in de gaten houden en zeggen wat je moet doen. Tegen die zaken heb je een soort allergie ontwikkeld. Eigenlijk liep je steeds van een aantal zaken weg en tegelijk naar een aantal mensen toe.

In de volgende fragmenten uit zowel het interview als de brief na het interview krijg je iets te zien van hoe belangrijke keuzes verbonden raken met belangrijke waarden en personen in haar leven. Sarah laat horen wie ze wil zijn en met welke toekomst.

...

I: Wat heeft je uiteindelijk van gedacht doen veranderen?

S: Dat ik mijn papa teleurstelde!

I: Had hij dit gezegd?

S: Nee, niet letterlijk maar je kon dat merken.

I: Waaraan merkte je dat?

S: Als ik belde...

I: Wat zei hij?

S: Hij was triest.

I: Is dit belangrijk voor jou: 'je papa niet teleurstellen'.

S: Ja. Ik wil graag dat hij trots is op mij.

I: Weet hij dat je graag een goede dochter wil zijn voor hem?

S: Ja.

I: Was dit jouw belangrijkste drijfveer om van de drugs af te geraken?

...

Sarah, je koos uiteindelijk voor een staptocht. Ik vond het heel opmerkelijk dat jij niet twijfelde aan het kunnen volbrengen van deze staptocht. Het waren de anderen die twijfelden en moeilijk deden. Toen ik vroeg wat jou zo zeker maakte, klonk je heel overtuigd: 'Ik heb karakter , ..., ik laat me niet kennen... als je al zoveel hebt meegemaakt, kan je zo'n tocht ook wel volhouden'.

...

Tijdens de tocht had je veel nagedacht over je toekomst. Dit bracht ons bij een van de topmomenten op tocht. Je vertelde over een fantastisch park en wat jou daar zo aantrok!

Een belangrijk 'trotsmoment' was de aankomst. Samen met de trots stond opluchting centraal. Terugblikkend op de tocht wil je graag het park vasthouden en je houden aan alles waar je over nagedacht hebt en beslissingen over genomen hebt. Je noemde het 'de nieuwe toekomst'.

Jouw papa, de herinneringen van de tocht, de foto's, de steun van broers en zussen, ... helpen jou geloven in die nieuwe toekomst. Op het einde, Sarah, was het enorm fijn om te horen dat 'de nieuwe toekomst' eigenlijk al begonnen was! Je woont bij je papa en het gaat goed.

Sarah, bedankt om jouw verhaal met mij en anderen te delen.

Misschien wil je deze brief ook wel met je vader delen?

Het belang van toehoorders en getuigen

Het interview, de erkenning van de vele ervaringen en het creëren van nieuwe verhalen en betekenissen kan niet enkel gerealiseerd worden in de relationele cocon van interviewer en geïnterviewde, maar vindt plaats in de dialogen en onderhandelingen met velen.

Tijdens het interviewen en praten met getuigen wordt het levensverhaal van de jongere betekenisvol voor zowel de jongere als de getuigen. Persoonlijke betekenissen worden in communicatie gebracht. De kennis, vaardigheden en wijsheid van de jongere geraakt gedeeld met anderen (Denborough, 2006).

Het inbrengen van getuigen houdt tegelijk in dat jongeren nadenken over wie voor hen belangrijke derden zijn en met wie ze hun verhaal willen delen. De jongeren kiezen begeleiders, vrienden, een zus, mensen van het onthemingsproject, ...

Femke koos onder anderen Kim, een projectverantwoordelijke van het ontheemdingproject, als getuige. Ze was uitermate nieuwsgierig toen Kim begon te vertellen na het beluisteren van Femkes levensverhaal.

I: Welke momenten in het verhaal van Femke hebben je geraakt? Of welke aspecten trokken je aandacht?

K: De moed.

I: De moed?!

K: De moed met een positieve ingesteldheid. Doorheen het hele verhaal heeft Femke nooit haar dromen opgegeven! Ze blijft streven naar de goede dingen die ze wil! Ze heeft haar ideeën niet losgelaten ondanks heel moeilijke momenten!

Ik raakte ontroerd toen ze zei dat ze zich nooit de moed zal laten afnemen. Het staat wel in groot contrast met de machteloosheid. Er zijn toch veel dingen waar ze niets kon aan veranderen. Ik werd heel triest toen ze vertelde over de jeugdgevangenis en alles moeten afgeven.

...

I: Heb je een beeld bij hetgeen je geraakt heeft?

K: Ja, ik zie haar letterlijk de Pyreneeën overtrekken. Femke had een zware rugzak en dit zowel letterlijk als figuurlijk. Ze had ballast mee te sleuren. Stenen in de rugzak!

I: Stenen van het verleden?

K: Ja, en daarmee de Pyreneeën over geraken... Dat is wat Femke gedaan heeft: in haar leven blijven vooruitgaan ondanks die zware rugzak! Ik hoop dat ze veel bankjes heeft! Dat de goede momenten meer en meer komen!

...

I: Wat neem je mee voor jezelf uit het verhaal van Femke of hoe ze ermee omgegaan is?

K: Dromen niet loslaten! Ik ben iemand die veel dromen heeft, maar soms heb ik het idee van ‘Oh, laat zitten. Het heeft geen zin...’. Nu, na dit verhaal heb ik terug iets van ‘toch niet te rap loslaten!’ Proberen die dromen te behouden en uw best doen... misschien komen ze dan wel uit.

Doorheen het interview en de dialogen die daarover ontstaan met toehoorders, getuigen, betrokkenen en zichzelf kunnen jongeren zichzelf anders begrijpen en begrepen worden. Beardslee (in Focht & Beardslee, 1998) wees erop dat zelfbegrip een belangrijke component is van veerkracht. Op het einde van een interview ontvangen de jongeren een film met het interview van hun levensverhaal en van de ideeën van de getuigen. Ongeveer een week later ontvangen ze een brief van de interviewer. Deze bevat het verhaal zoals het gehoord werd door de interviewer. Er worden ook door de interviewer een aantal gedachtes en reflecties aan toegevoegd (Vermeire, 2009). Het filmen en schrijven van brieven dragen bij tot het vastleggen en integreren van nieuwe facetten van een persoon (Madsen, 2007, p. 237). Het zijn reisdocumenten bij een migratie van identiteit.

Na een interview kan het voor de jongere moeilijk zijn om bepaalde woorden, zinnen of uitspraken terug voor de geest te halen. Woorden in een brief vervagen niet op dezelfde wijze zoals ze dat in een gesprek doen (White & Epston, 1990).

De jongeren en anderen kunnen her-lezen, her-bekijken en her-beluisteren. Jongeren kunnen hun levensverhaal op deze wijze blijvend delen met anderen en telkens een ander standpunt innemen of andere reflecties van toehoorders ontvangen.

Sarah ging na de opnames naar huis en bekeek samen met haar vader de dvd.

Femke toonde de dvd in de voorziening waar ze verbleef aan de begeleiding.

Peter verzond de brief naar de consulent en jeugdrechter in een poging uit te leggen wat hij in vorige contacten niet in woorden gegoten kreeg.

Tine hield een soort voordracht in de school over hoe je moeilijke periodes in je leven kan doorspartelen en toonde stukjes van de dvd.

Vicky gebruikte het interview als werkinstrument in haar verdere therapie.

Tot slot

Fredman (2004) benadrukt dat ons vocabularium van emoties gecreëerd en vastgelegd is binnen onze cultuur. We leren hoe we onze emoties moeten tonen en hoe we erover spreken. We leren emoties doen (Van Daele, 2006).

Ook de jongeren met wie we spreken DOEN emoties. Echter niet op een wijze die gehoord en gezien wordt. In plaats van te vragen naar gevoelens of hun gevoelens te benoemen, kunnen we beter luisteren en vragen naar betekenisvolle acties. De kracht van de interviewmethode zit immers in het gegeven dat we de jongeren niet forceren tot 'bekenntnissen' en dat we hun gevoelswereld niet analyseren.

Het biografisch interviewen kan een steentje bijdragen in de zoektocht naar een meer coherent en gedeeld levensverhaal. Het laat toe om even los te komen van smalle identiteitsomschrijvingen en de polarisatie daderslachtoffer (Decraemer, 2001). Tegelijk kunnen de vele andere aspecten uit het leven van een jongere (h)erkend worden door belangrijke derden en tot nieuwe verbindingen leiden.

Literatuur

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health*. San Francisco: Jossey-Bass.

Bateson, M. C. (1989). *Composing a life*. New York: Atlantic Monthly Press.

Focht, L., & Beardslee, W. (1998). Spreken na lang stilzwijgen: het gebruik van narratieve therapie in een preventieve interventie bij kinderen van ouders met een affectieve stoornis. *Gezinstherapie*, 9, 193-214.

Boekhorst, F. (2003). *Duivelse spiralen*. Deventer: GGNet Warnsveld.

- Byng-Hall, J. (1995). *Rewriting family scripts. Improvisation and systems change*. New York/London: The Guilford Press.
- Carter, B., & Mc Goldrick, M. (2004). *The expanded life cycle: Individual, family and social perspectives*. Needham Heights: Allyn&Bacon.
- Decraemer, K. (2001). Gestolde verbindingen. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 19, 104-133.
- Decraemer, K., Van den Berge, L., & Vermeire, S. (2008). Ethisch luisteren naar dadergedrag. Tweedaagse workshop. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 26, 233-249.
- Denborough, D. (2006). A framework for receiving and documenting testimonies of trauma. In D. Denborough, *Trauma, narrative responses to traumatic experiences* (pp. 115-131). Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- Ericksson, M., & Lindstrom, B. (2007). Antonovsky's Sense of Coherence Scale and its relation with quality of life. A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61, 938-944.
- Fredman, G. (2004). *Transforming emotions*. London/Philadelphia: Wurr Publishers Ltd.
- Jenkins, A. (2005). Making it fair: Respectful and just intervention with disadvantaged young people who have abused. In M. C. Calder(Ed.), *Children and young people who sexually abuse: New theory, research and practice developments* (pp. 98-113). Lyme Regis: Russell House Publishing.
- Jenkins, A. (2009). *Becoming ethical. A parallel, political journey with men who have abused*. Dorset: Russell house Publishing Ltd.
- Madsen, W. C. (1998). Attitude as intervention. In L. Nelson & T. Trepper (Red.), *101 more interventions in family therapy* (pp. 27-32). New York – Londen: The Haworth Press.
- Madsen, W. C. (2007). *Collaborative therapy with multi-stressed families* (2nd ed.). New York-Londen: The Guilford Press.
- Stern, S., Doolan, M., Staples, E., Szmukler, L., & Eisler, I. (1999). Disruption and reconstruction: Narrative insights into the experience of family members caring for a relative diagnosed with serious mental illness. *Family Process*, 38, 353-369.
- Van Daele, M. (2006). Gevoelens doen. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 24, 191-198.

- Vermeire, S. (2007). Het team als 'goede praktijk' in gezinsbegeleiding. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 25, 237-252.
- Vermeire, S. (2009). Sherlock Holmes & the maps. Inspiraties uit de narratieve benadering. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27, 61-77.
- Vermeire, S. (2009). You've got mail. Werken met therapeutische brieven en documenten. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27, 317-335.
- Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience*. New York/London: The Guilford Press.
- White, M. (2007). *Maps of narrative practice*. New York: Norton.
- White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. New York: Norton.

BAERT DANY

Klinisch psycholoog-psychotherapeut en opleider; algemeen directeur van de Interactie-Academie.

E-mail: dany.baert@iaac.eu

COTTYN LIEVE

Klinisch psycholoog-psychotherapeut en opleider; stafid van de Interactie-Academie.

E-mail: lieve.cottyn@iaac.eu

DE STERCK STEIN

Kinderpsycholoog - Systeemtherapeut op het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Antwerpen.

Email: stein.desterck@vkantwerpen.be

DECRAEMER KRIS

Klinisch psycholoog-psychotherapeut en opleider, stafid van de Interactie-Academie.

E-mail: kris.decraemer@iaac.eu

DIJKSTRA SIETSKE

Sietske Dijkstra is sinds 2007 lector huiselijk geweld en hulpverlening in de keten bij Avans hogeschool; ze leidt daarnaast sinds 1998 bureau Dijkstra.

E-mail: s.dijkstra@avans.nl

www.sietske-dijkstra.nl

MARRES PHILIP

Systeemtherapeut gezinstrainingsprogramma bij Stek Jeugdhulp te Gouda.

E-mail: p.marres@stekjeugdhulp.nl

PEETERS FLOR

Flor Peeters is bachelor sociale verpleegkunde, systeemtheoretisch psychotherapeut, gepensioneerd cursusleider en stafid van de Interactie-Academie, freelance medewerker bij Thoelen Trainingen Maastricht. Hij speelt bij de muziekgroep Broomsticks.

E-mail: florpeeters@msn.com

SATIJN PETER

Stafadviseur onderwijs bij Onderwijsstichting MOVARE te Kerkrade.

E-mail: peter.satijn@movare.nl

VAN GOSSUM PATRICK

Bachelor in de toegepaste psychologie, bachelor in het sociaal werk (maatschappelijk assistent) en systeemtheoretisch psychotherapeut. Hij werkt bij CGGZ Andante, Team volwassenen Berchem en is gedetacheerd naar Inloophuis De Steenhouwer van CAW De Terp.

E-mail: patrick.vangossum@andante.be

VERMEIRE SABINE

Psychotherapeut, orthopedagoog en opleider; stafid van de Interactie-Academie.

E-mail: sabine.vermeire@iaac.eu